

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кафедра правоохоронної діяльності та поліціїстики

Факультет № 6

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни *«Напрями розвитку науки адміністративного
права та процесу»* вибіркових компонент
освітньої програми третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

081 Право 081 Law

за темою – *Перспективи розвитку теорії адміністративної відповідальності*

Харків 2023 рік

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30 серпня 2023 року №7

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 25 серпня 2023 року
№7

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол від 29 серпня 2023 року №7

Розглянуто на засіданні кафедри правоохоронної діяльності та поліціїстики
Протокол від 18 серпня 2023 року № 8

Розробники:

1. Завідувач кафедри адміністративного права та процесу факультету №1, д.ю.н., професор Салманова О.Ю.
2. Професор кафедри адміністративного права та процесу факультету №1, д.ю.н., професор Гусаров С.М.
3. Доцент кафедри адміністративного права та процесу факультету №1, д.ю.н., професор Джафарова М.В.
4. Професор кафедри правоохоронної діяльності та поліціїстики факультету №6, д.ю.н., професор Бугайчук К.Л.

Рецензенти:

1. Професор кафедри поліцейської діяльності та публічного адміністрування, к.ю.н., доцент Іванцов В. О.,
2. Заступник начальника відділення поліції №3 Харківського районного управління поліції №1 ГУНП в Харківській області, д.ю.н., с.н.с. Прокопенко О.Ю.

План лекції

1. *Розвиток теоретичних засад адміністративної відповідальності.*
2. *Пошуки шляхів удосконалення системи та видів складів адміністративних проступків.*
3. *Перспективи розвитку наукових досліджень процедурних аспектів адміністративної відповідальності.*

Рекомендована література:

Основна

1. Адміністративне право України. Повний курс: підручник / Галунько В., Діхтієвський П., та ін. Видання друге. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. 520 с.
2. Наука адміністрації й адміністративного права. Загальна частина (за викладами професора Юрія Панейка) / укладачі: В. М. Бевзенко, І. Б. Коліушко, О. Р. Радишевська, І. С. Гриценко, П. Б. Стецюк. К. : Дакор, 2016. 464 с.
3. Адміністративне право: навч. посіб. для здобувачів вищ. освіти / Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, В. В. Зуй та ін. ; за заг. ред. В. М. Гаращука. Харків: Право, 2017. 174 с.
4. Адміністративне право України (загальна частина): навч. посіб. / Остапенко О. І. Ковалів М. В., Єсімов С. С. та ін. Вид. 2-е, доп. Львів: СПОЛОМ, 2021. 616 с.
5. Адміністративне право України. Загальна частина у схемах: навч. посіб. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. В. Сокурєнка; О. В. Брусакова, Д. В. Швець та ін. Харків : ХНУВС, 2019. 236 с.

Додаткова

1. Адміністративне право України: підручник / Ю.П. Битяк (кер.авт.кол.), І.М. Балакареєва. І.В, Бойко та ін.; за заг. ред. Ю.П. Битяка. Харків: Право, 2020. 392 с.
2. Адміністративне право України. Повний курс: підручник / В. Галунько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко та ін.; за ред. В. Галунька, О. Правоторової. Видання четверте. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. 466 с.
3. Адміністративне право України. Адміністративне судочинство в Україні: посіб. для підгот. до зовн. незалеж. оцінювання; за заг. ред. Н.Б. Писаренко. Харків: Право, 2020. 238 с.
4. Тріпак Ю.Р., Краковська А. Є. Адміністративна відповідальність неповнолітніх. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені*

Василя Стуса. 2019. Т. 1. №. 11. С. 23-28.

5. Белікова М.І., Крамінська Д.М., Животова В.О. Адміністративна відповідальність неповнолітніх: теоретико-правові основи та особливості. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 7. С. 243–246.

6. Ткаля О. В. Особливості заходів адміністративного впливу, що застосовуються до неповнолітніх. *Новітні кримінально-правові дослідження*. 2016. № 5. С. 87-90.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Комарницька І. Інститут адміністративної відповідальності: проблеми та перспективи розвитку. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки, 2018. № 894. С. 165-170. URL: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journalpaper/2019/aug/17876/28.pdf> (дата звернення: 12.03.2021).

2. Постанова Жидачівського районного суду Львівської області від 28.12.2021 у справі №443/1448/21. URL: <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/102284521/>.

3. Постанова Рахівського районного суду Закарпатської області від 07.09.2021 у справі 305/1420/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99464316>.

4. Посібник із статті 6 Європейської конвенції з прав людини Право на справедливий суд (кримінально-процесуальний аспект). URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_criminal_UKR.pdf

5. Крижановська В.А. Адміністративна відповідальність в адміністративному праві України: сучасне розуміння, нові підходи: дис...к.ю.н.: 12.00.07 URL: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/34561/4/dys_kryzhanovska.pdf

Текст лекції

1. Розвиток теоретичних засад адміністративної відповідальності.

Інститут адміністративної відповідальності, як й інші складові адміністративного примусу, має досить тривалу історію розвитку, яка може бути розділена на історію законодавства про адміністративну відповідальність та історію наукових поглядів про нього.

Зрозуміло, що досить тривалий шлях у своєму розвитку пройшло саме законодавство про адміністративну відповідальність, після виникнення та використання якого у практичній діяльності органів влади почали з'являтися і наукові теорії щодо даного виду правозастосовної діяльності. Але більшість науковців не вдавались до доктринального дослідження теорії юридичної відповідальності, внаслідок чого вчені не бачили ніякої різниці між такими важливими для сучасних правознавців термінами як злочин та проступок, нічого не говорили про особливості і специфіку позасудових (адміністративних) стягнень, які, до речі, у ті часи мало чим відрізнялися від тих, які застосовувалися за вчинення злочинів.

Одним із перших авторів, який звернув увагу на наявність у органів цивільної адміністрації та поліції права притягати до відповідальності осіб у позасудовому порядку, як зазначається у літературі, був І.Т. Тарасов. Розроблена ним теорія стала своєрідною відправною точкою, з якої і почалося існування інституту, який згодом у літературі отримав назву інституту адміністративної відповідальності.

Вихідним пунктом теорії І.Т. Тарасова була теза про те, що для забезпечення виконання виданих органами адміністрації та поліції розпоряджень та приписів до осіб, які ухилялися від добровільного виконання останніх, могли бути застосовані, крім іншого, також і заходи покарання, які становили, на думку вченого, окрему форму державного примусу. Аналізуючи законодавство останньої чверті XIX ст., І.Т. Тарасов дійшов висновку, що на ті

часи існували кілька процедур, порядків накладення покарань за невиконання актів, виданих суб'єктами управлінської діяльності. Що ж це були за процедури?

У першу чергу І.Т. Тарасов називав так звану загальну процедуру. Зміст її полягав у тому, що на осіб, які не виконали законні розпорядження адміністративної влади, судом накладалося стягнення, передбачене не в акті адміністрації (обов'язковій постанові), а в законі. Під законом у даному випадку розумівся Статут про покарання, ст. 29 якого передбачала, що за невиконання законних вимог чи постанов урядової і поліцейської влади або земських та громадських установ на винну особу могло бути накладене грошове стягнення у розмірі, який не міг перевищувати 50 карбованців. Подібний порядок, за твердженням вчених, нагадував французьку систему, в якій санкція адміністративних постанов також встановлювалася не адміністрацією, а законом. «Закон встановлював загальну, бланкетну санкцію для усіх обов'язкових постанов, які видавалися адміністрацією, загалом. Невиконання цих постанов, незалежно від їх змісту та характеру, тягло за собою одне і те ж саме покарання, встановлене законом».

Що ж до ролі поліції або адміністрації, то, відповідно до російського законодавства, завдання останніх полягало у доведенні перед судом винності особи у діях, що їй інкримінувалися. Отже, інакше кажучи, адміністрація у даній ситуації жодних функцій, пов'язаних з безпосереднім притягненням осіб до відповідальності, не виконувала.

Однак закон допускав досить значну кількість винятків із наведеного загального порядку. Мається на увазі те, що деяким адміністративним органам надавалося право вже самостійно, тобто без звернення до суду, накладати на осіб, винних у порушенні адміністративних розпоряджень і вимог, стягнення. Таке право, зокрема, належало:

а) сільським старостам та волосним старшинам, які за незначні проступки мали право карати винних осіб громадськими роботами до двох днів або

грошовим стягненням до одного карбованця або арештом на строк не більше двох днів;

б) земським начальникам. Відповідно до ст. 61 Положення про земських дільничних начальників у випадку невиконання законних розпоряджень і вимог земського начальника особами, підлеглими селянському громадському управлінню, він мав право піддавати винного, без будь-якого формального провадження, арешту на строк не більше трьох днів або грошовому стягненню не більше шести карбованців;

в) адміністративній владі щодо осіб, які перебували під поліцейським наглядом. За невиконання правил, які їх стосувалися, вони могли бути піддані арешту: місцевим поліцейським керівництвом – до трьох діб; губернатором – до 7 діб, міністром внутрішніх справ – до одного місяця, причому, у останньому випадку відбування арешту могло бути призначене у тюрмі;

г) губернаторам та генерал-губернаторам, які згідно з Положенням про заходи охорони державного порядку та громадського спокою від 14 серпня 1881 р. у місцевостях, оголошених у стані посиленої охорони, мали право видавати обов'язкові постанови, що стосувалися громадського порядку та державної безпеки, за порушення яких ними ж могли бути накладені стягнення або у вигляді трьохмісячного арешту, або штрафу у розмірі 500 карбованців. У тому ж разі, коли та або інша місцевість оголошувалася як така, що перебувала у стані надзвичайної охорони, каральна санкція обов'язкових постанов посилювалася: штраф збільшувався до 3000 карбованців, а відбування арешту призначалося у тюрмі. Важливо, що згадані вище стягнення згодом були названі адміністративними, що мало підкреслювати той факт, що вони були накладені не судовими, а адміністративними органами.

Аналізуючи зазначені права адміністративної влади, І.Т. Тарасов схилився до думки, що органи управління, у разі їх реалізації, перетворювалися у поліцейський суд, а їх посадові особи, відповідно, ставали поліцейськими суддями. При цьому вчений особливо наголошував на необхідності відрізнити від зазначених повноважень, що були зброєю адміністрації або поліції, яку вони

використовували для досягнення власних цілей, поліцейський суд, що діяв як орган правосуддя. В останньому випадку мова йшла про те, що органам поліції передавалася частина функцій суду, завдяки чому вони у визначеному процесуальним законом порядку мали право накладати на осіб, винних у вчиненні незначних (дрібних) злочинів та проступків, стягнення, виконуючи тим самим функції правосуддя. Що ж до суду першого виду, то І.Т. Тарасов був глибоко переконаний у тому, що суд, який судить за порушення своїх власних правил, ніколи не зможе бути органом правосуддя, оскільки у такому випадку судова влада набуває характеру поліцейського заходу примусу, внаслідок чого рішення суду втрачає значення актів правосуддя.

Поділяв викладені думки щодо поліцейського суду також і В.М. Гессен, який на початку ХХ ст. писав, що з теоретичної точки зору для надання адміністрації права накладення адміністративних стягнень недостатньо вагомих підстав, оскільки обов'язковість актів адміністрації, так само як і обов'язковість закону, має гарантуватися виключно у судовому порядку, а не рішеннями адміністрації, яка у такому випадку стає суддею у власній справі.

Обґрунтовуючи свою позицію, вчений, зокрема, писав: «При системі адміністративних стягнень покарання втрачає характер відплати за вину; воно стає лише засобом залякування. Мета покарання не стільки охорона правопорядку, скільки підтримка престижу влади. Питання про суб'єктивну винність особи при системі адміністративних стягнень жодної ролі не відіграє. Нарешті, ті вдосконалені способи відшукування судової істини, які створюються сучасним процесом, при системі адміністративних стягнень зазвичай не знаходять для себе належного застосування. Найбільш доцільною, з огляду на викладене, є система, яка, надаючи адміністрації право встановлювати санкції обов'язкових постанов, право накладення стягнень передає виключно суду».

Отже, зважаючи на викладене, варто наголосити на таких моментах: по-перше, виникнення інституту позасудової (адміністративної) відповідальності перебувало у прямій залежності від надання адміністративній владі права

самостійно карати осіб, які порушували або не виконували її приписи чи розпорядження; по-друге, найбільш чітких форм зазначене право набуло після видання у 1881 р. Положення про заходи охорони державного порядку та громадського спокою, яке стало своєрідним базисним документом, що сприяв подальшому зміцненню ідеї про можливість та доцільність закріплення за адміністративними органами права самостійного, без звернення до суду, накладення адміністративних стягнень; по-третє, не дивлячись на те, що адміністративні органи мали право у деяких випадках притягати до відповідальності осіб, винних у вчиненні дрібних злочинів, юридична наука була неохоча до того, щоб розглядати зазначене повноваження у ракурсі розмов про адміністративну відповідальність. У даному випадку, на думку вчених, мова йшла про те, що адміністративні органи лише залучалися до виконання функцій суду, діючи у такій ситуації не самостійно, а як службовий орган юстиції.

Ситуація з науковим дослідженням інституту адміністративної відповідальності кардинально почала змінюватися лише у 20-ті роки минулого століття, тобто часи, коли побачили світ численні нормативні акти, що містили у собі такі терміни як «адміністративні стягнення», «накладення стягнень у адміністративному порядку», «заходи адміністративного впливу», що не могло не вплинути і на науковий інтерес до аналізу їх юридичної природи та змісту.

Адміністративна відповідальність продовжувала розглядатися як реакція на порушення обов'язкових постанов, які видавалися адміністративними органами. Але були тут і відмінності, які полягали у тому, що в зазначені часи було здійснено переосмислення загальної ролі адміністративної відповідальності у державному управлінні, яка у зв'язку з цим перестала розглядатися як виключне повноваження адміністративних органів, набувши тим самим статусу цілком природного способу вирішення покладених на них завдань. Відтепер майже кожен орган влади мав право не тільки видавати обов'язкові постанови, але й супроводжувати їх адміністративними санкціями, які ним же і накладалися на винних осіб.

Разом із тим науковці вели мову і про вдосконалення існуючого порядку притягнення осіб до адміністративної відповідальності. Так, їх турбувала проблема відсутності належного контролю за практикою видання обов'язкових постанов, а також встановленням санкцій за їх порушення, що, як наслідок, призводило до зловживань у цій сфері, які пов'язувалися з надмірною та не виправданою регламентацією можливої і необхідної поведінки громадян, встановленням надмірно високих штрафів за порушення подібних заборон.

Так, Г.С. Попов вважав за необхідне: 1) точно регламентувати порядок видання обов'язкових постанов та розмір стягнення за їх порушення; 2) рішуче вести боротьбу за законність та доцільність видання обов'язкових постанов; 3) добитися, щоб обов'язкові постанови та розміри стягнень суворо відповідали загальній політиці та відображали класовий характер; 4) встановити чіткі строки для оскарження накладеного адміністративного стягнення.

Отже, у зазначені часи поряд із розвитком законодавства про адміністративну відповідальність розпочався також і процес наукового забезпечення функціонування даного інституту адміністративного права, у межах якого вчені намагалися вирішити такі питання:

- обґрунтувати необхідність існування інституту адміністративної відповідальності.
- дослідити адміністративний та судовий порядок накладення адміністративних стягнень, обґрунтувати необхідність зменшення кількості органів, які мали право накладати адміністративні стягнення, розробити детальні правила, які б визначали єдині види адміністративних стягнень та закріплювали чіткі процедури їх накладення, обґрунтувати необхідність кодифікації законодавства про адміністративну відповідальність.

Важливим кроком у напрямку розв'язання вищезазначених проблем стало прийняття Адміністративного кодексу УРСР, заслуга якого була у тому, що він уніфікував, принаймні на час його прийняття, усе законодавство про адміністративну відповідальність, визначивши тим самим найбільш принципові аспекти зазначеного інституту адміністративного права. Так, у гл. 1 розд. 3

Адміністративного кодексу УРСР встановлювалося, що про будь-яке порушення обов'язкової постанови уповноваженими особами складається протокол, у якому обов'язково відображаються пояснення особи, що притягається до відповідальності.

Складений протокол має бути підписаний порушником, свідками, понятими (у разі їх залучення), а також особою, яка його склала (ст. 44); протоколи негайно після їх складання мали передаватися до відповідного окружного адміністративного відділу, районні адміністративно-міліцейські відділення і сільську або селищну раду за приналежністю (ст. 45); за порушення обов'язкової постанови могло бути застосовано лише одне стягнення з тих, що передбачалися в постанові (примітка 4 до ст. 47); після закінчення місячного, а в деяких випадках двохмісячного строку з моменту порушення обов'язкової постанови адміністративне стягнення не могло бути накладене (ст. 49) і так далі.

Подальший законодавчий розвиток інституту адміністративної відповідальності, який пов'язувався, наприклад, із збільшенням кількості адміністративних проступків, за вчинення яких наставала адміністративна відповідальність, розширенням прав місцевих рад у галузі видання обов'язкових постанов, за порушення яких передбачалося застосування заходів адміністративного впливу, уточненням порядку провадження у справах про порушення загальнообов'язкових постанов, зміною системи органів, які мали право накладати адміністративні стягнення, обмеженням застосування штрафів у адміністративному порядку, призвів до того, що в 40-х роках минулого століття науковці почали більш активно досліджувати зазначений інститут адміністративного права. Відтоді на порядок денний у літературі з адміністративного права було поставлено питання про: існування різних порядків притягнення осіб до адміністративної відповідальності (авторами цієї концепції були І.І. Євтихіїв та В.О. Власов); суб'єктів адміністративного правопорушення (вчені доходили висновку, що до адміністративної відповідальності могли притягатися як фізичні, так і юридичні особи);

удосконалювались принципи адміністративної відповідальності; адміністративний проступок як підставу адміністративної відповідальності (науковці не могли погодитися з тим, що у законодавчих актах не було офіційного визначення терміна «адміністративний проступок»); коло органів, які мали право встановлювати адміністративну відповідальність; кодифікацію законодавства про адміністративну відповідальність.

Назрілі зміни в інституті адміністративної відповідальності відбулися у 1980 р. з прийняттям Основ законодавства союзних республік про адміністративні правопорушення. Ще більше значення для вдосконалення правового регулювання інституту адміністративної відповідальності мали республіканські кодекси про адміністративні правопорушення.

Проте, розпочатий у середині 80-х років процес подальшого дослідження зазначеного інституту був перерваний на початку 90-х років. У той же час це не означає, що з припиненням існування адміністративного права у науковців пропав інтерес до зазначеної проблематики. Скоріше, навпаки. Змінені реалії державно-політичного життя минулих ставили перед правовою наукою принципово нові завдання, у тому числі і ті, що пов'язувалися з переосмисленням ролі, призначення та вихідних засад інституту адміністративної відповідальності.

2. Пошуки шляхів удосконалення системи та видів складів адміністративних проступків

Адміністративне правопорушення (проступок) – це перш за все діяння, поведінка, вчинок людини, дія чи бездіяльність, це акт зовнішнього виявлення ставлення особи до реальної дійсності, інших людей, держави, суспільства. Закону непідвладні переконання, думки людей, якщо вони не знайшли зовнішнього виявлення. Таке діяння має визнаватися адміністративним проступком за наявності певних ознак, до яких традиційно відносять суспільну шкідливість (небезпечність), протиправність, винність та адміністративну караність.

Склад адміністративного правопорушення – це сукупність встановлених законом об'єктивних і суб'єктивних ознак, які характеризують діяння як адміністративний проступок.

Склади конкретних проступків виконують важливу функцію, оскільки вони встановлюють юридичні підстави адміністративної відповідальності і передбачають можливість застосування заходів адміністративного впливу. Вони забезпечують однакове застосування закону, правильну кваліфікацію проступків, гарантують від необґрунтованого притягнення громадян до адміністративної відповідальності, обмежують відповідальність рамками скоєного.

До складу адміністративного правопорушення належать ознаки, які характеризують об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єктивну сторону і суб'єкта проступку.

Об'єкт адміністративного правопорушення – це те, на що воно посягає, чому воно завдає шкоди. Адміністративний проступок завдає шкоди або створює загрозу її заподіяння суспільним відносинам, які і становлять об'єкт проступку. Засобами адміністративної відповідальності охороняються суспільні відносини, які регулюються нормами не тільки і не стільки адміністративного права, а й багатьох інших: цивільного, екологічного, трудового, фінансового тощо.

Об'єктивну сторону адміністративного правопорушення характеризують ознаки, які визначають акт зовнішньої поведінки правопорушника. До них належать діяння (дія чи бездіяльність), його шкідливі наслідки, причинний зв'язок між діянням і наслідками, місце, час, обстановка, спосіб, знаряддя та засоби вчинення проступку.

Основною і обов'язковою ознакою об'єктивної сторони є протиправне діяння, відсутність її виключає склад будь-якого адміністративного правопорушення. Це може бути як дія (наприклад, розпивання спиртних напоїв у громадських місцях), так і бездіяльність, коли закон вимагає активних дій (ухилення свідка від явки в суд або орган попереднього слідства чи дізнання).

Всі інші ознаки мають факультативний характер, тобто вони обов'язкові лише в тих випадках, коли прямо передбачені законом. Так, шкідливі наслідки і причинний зв'язок обов'язкові тільки для так званих матеріальних складів проступків, в результаті яких завжди заподіюється матеріальна шкода (наприклад, дрібне розкрадання, пошкодження телефонів-автоматів, потрава посівів тощо). Більшість же адміністративних правопорушень характеризується недодержанням різних загальнообов'язкових правил, коли діяння становить склад проступку незалежно від настання шкідливих наслідків матеріального характеру (порушення правил охорони праці, торгівлі, дорожнього руху, митних, паспортних, санітарних тощо). Ці склади формулюються в статтях особливої частини розділу II КпАП лише вказівкою на протиправну дію чи бездіяльність («порушення правил», «невиконання правил» тощо). В деяких статтях міститься вказівка лише на шкідливі наслідки («пошкодження», «знищення», «псування» тощо), діяння ж розуміється саме собою.

Місце, час, обстановка, спосіб, знаряддя та засоби вчинення проступку можуть бути обов'язковими ознаками, якщо їх включено до конкретного складу проступку (наприклад, окремі діяння визнаються адміністративними правопорушеннями лише в разі вчинення їх в громадському місці, часто в КУпАП називається спосіб вчинення проступку – грубе, злісне порушення, прихована передача тощо); в інших випадках вони можуть визнаватися обставинами, які пом'якшують або обтяжують відповідальність (наприклад, вчинення правопорушення в умовах стихійного лиха або за інших надзвичайних обставин обтяжує адміністративну відповідальність).

Окремі статті КУпАП передбачають адміністративну відповідальність за незакінчені дії, загальної ж норми про стадії адміністративного правопорушення немає, що цілком виправдано.

Суб'єктивну сторону адміністративного правопорушення становить пов'язана із його вчиненням психічна діяльність особи. До ознак, які характеризують суб'єктивну сторону, належать вина, мотив і мета вчинення правопорушення.

Вина – основна і обов’язкова ознака суб’єктивної сторони будь-якого адміністративного проступку. Це психічне ставлення особи до вчиненого нею суспільно шкідливого діяння і його наслідків, яке виявляється у формі умислу або необережності. Поняття цих форм вини розкривається в ст.ст.10 і 11 КУпАП. Адміністративне правопорушення визнається вчиненим умисно, коли особа, яка його вчинила, усвідомлювала протиправний характер своєї дії чи бездіяльності, передбачала її шкідливі наслідки і бажала їх або свідомо допускала настання цих наслідків. Вчиненим з необережності правопорушення визнається тоді, коли особа передбачала можливість настання шкідливих наслідків своєї дії чи бездіяльності, але легковажно розраховувала на їх відвернення або не передбачала можливості настання таких наслідків, хоча повинна була і могла їх передбачити.

Визначення форм вини в чинному КУпАП сформульоване зовсім вдало. Передусім це стосується визначення необережності, оскільки в ньому в основу покладено ставлення порушника до шкідливих наслідків свого діяння. Однак, зміст переважної більшості адміністративних проступків полягає в порушенні тих чи інших загальнообов’язкових правил, незалежно від того, чи настали внаслідок цього якісь конкретні шкідливі наслідки (це так звані «формальні склади»). Тому для визначення форм вини за основу має братися ставлення порушника до діяння та усвідомлення ним його протиправності.

Мотив і мета вчинення адміністративного правопорушення – факультативні ознаки суб’єктивної сторони складу проступку.

Суб’єктом адміністративного правопорушення чинний КУпАП визнає фізичну осудну особу, яка досягла на момент вчинення проступку віку, з якого настає адміністративна відповідальність.

Ознаки, які характеризують об’єкт, об’єктивну сторону, суб’єктивну сторону і суб’єкта проступку, є основними або простими. Крім них встановлено додаткові ознаки, які підвищують ступінь суспільної шкідливості основного складу і називаються кваліфікуючими. До таких обставин належать, наприклад, повторне вчинення однорідного правопорушення, наявність шкідливих

наслідків (виникнення лісової пожежі внаслідок порушення правил пожежної безпеки в лісах, створення аварійної обстановки в результаті порушення правил дорожнього руху, заподіяння шкоди здоров'ю людей або їх майну внаслідок порушення правил тримання собак і котів тощо), вчинення правопорушення певним суб'єктом (наприклад, організатором), грубість або систематичність порушення та ін. В нормах особливої частини розділу II КУпАП склади з кваліфікуючими обставинами сформульовано слідом за основними, причому, основні ознаки в них, як правило, не називаються, а дається посилання на відповідну статтю або частину статті, в якій сформульовано основний склад («порушення, передбачене частиною першою цієї статті ...», «ті ж дії ...» тощо). Наявність кваліфікуючих ознак завжди підвищує відповідальність за адміністративні правопорушення.

Статті 18-20 КУпАП встановлюють обставини, які виключають протиправність і суспільну шкідливість діяння (крайня необхідність і необхідна оборона) або його винність (неосудність), тим самим виключається адміністративна відповідальність за його вчинення.

Вчиненою в стані крайньої необхідності визнається дія, спрямована на усунення небезпеки, яка загрожує державному або громадському порядку, власності чи іншим об'єктам, що охороняються законом, якщо ця небезпека за даних обставин не могла бути усунена іншими, крім протиправних, засобами, а заподіяна шкода є менш значною, ніж відвернена.

На відміну від крайньої необхідності при необхідній обороні шкода заподіюється не сторонньому об'єктові, що охороняється законом, а особі, яка посягає на нього. При цьому захист повинен відповідати характерові і суспільній шкідливості посягання. Варто зазначити, що адміністративне правопорушення в стані необхідної оборони може бути вчинено дуже рідко. Закріпленням в законодавстві норми про необхідну оборону скоріш підкреслюється активна роль громадян у боротьбі з правопорушеннями, зміцненні правопорядку.

3. Перспективи розвитку наукових досліджень процедурних аспектів адміністративної відповідальності

Діяльність учасників провадження у справах про адміністративні правопорушення розвивається у часі як послідовний ряд пов'язаних між особою процесуальних дій щодо реалізації прав та взаємних обов'язків. Весь процес складається з кількох фаз розвитку, що змінюють одна одну. Їх прийнято називати стадіями.

Під стадією треба розуміти таку порівняно самостійну частину провадження, яка поряд з його загальними завданнями має властиві тільки їй завдання й особливості. Стадії відрізняються одна від одної і колом учасників провадження, характером проваджуваних дій та їх юридичною роллю.

Розв'язання завдань кожної стадії оформлюється спеціальним процесуальним документом, який ніби підсумовує діяльність. Після прийняття такого акта розпочинається нова стадія. Стадії органічно пов'язані між собою; наступна, як правило, починається лише після того, як закінчена попередня, на новій стадії перевіряється те, що було зроблено раніше.

Провадження у справах про адміністративні правопорушення за своєю структурою схоже на кримінальний процес, проте, воно значно простіше і містить менше процесуальних дій. Таке провадження має чотири стадії:

Стадія 1. Адміністративне розслідування:

- а) порушення справи;
- б) встановлення фактичних обставин;
- в) процесуальне оформлення результатів розслідування;
- г) направлення матеріалів для розгляду за підвідомчістю.

Стадія 2. Розгляд справи :

- а) підготовка справи до розгляду і заслуховування ;
- б) заслуховування справи;
- в) прийняття постанови;
- г) доведення постанови до відома.

Стадія 3. Перегляд постанови:

- а) оскарження постанови;
- б) перевірка законності постанови;
- в) винесення рішення;
- г) реалізація рішення;

Стадія 4. Виконання постанови:

- а) звернення постанови до виконання;
- б) безпосереднє виконання.

Порушення справи є початковою стадією провадження в справах про адміністративні проступки, в ході якого здійснюється реальне притягнення порушників до адміністративної відповідальності.

Порушення справи становить цілий комплекс процесуальних дій, спрямованих на встановлення самої події проступки, його обставин, їх фіксацію та кваліфікацію. На цій стадії створюються умови для об'єктивного та швидкого розгляду справи, застосування до винного передбачених законодавством заходів впливу.

Розгляд справи про адміністративне правопорушення є основною процесуальною стадією, яка здійснюється на засадах суворого додержання законності, об'єктивної істини, рівності громадян перед законом, оперативності, та принципу презумпції невинуватості : особа, що притягається до адміністративної відповідальності, вважається невинуватою до тих пір, поки протилежне не буде доведено і зафіксовано в установленому законом порядку.

Стадія розгляду справи про адміністративне правопорушення передбачає:

- а) підготовку справи до розгляду і заслуховування ;
- б) заслуховування справи;
- в) прийняття постанови;
- г) доведення постанови до відома.

Уповноважені посадові особи Національної поліції при підготовці до розгляду справи про адміністративне правопорушення вирішують питання, визначені статтею 278 КУпАП:

1) чи належить до його компетенції розгляд даної справи (див. статті 218-222 КУпАП);

2) чи правильно складено протокол та інші матеріали справи про адміністративне правопорушення;

3) чи сповіщено осіб, які беруть участь у розгляді справи, про час і місце її розгляду (за ст.277-2 повістка особі, яка притягається до адміністративної відповідальності, вручається не пізніше як за три доби до дня розгляду справи в суді, в якій зазначаються дата і місце розгляду справи. Інші особи, які беруть участь у провадженні по справі про адміністративні правопорушення, повідомляються про день розгляду справи в той же строк);

4) чи витребувано необхідні додаткові матеріали;

5) чи підлягають задоволенню клопотання особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, потерпілого, їх законних представників і адвоката.

Постанова у справі про адміністративне правопорушення про накладення адміністративного стягнення виноситься за усіма видами адміністративних стягнень.